

TARIK BUĞRA • Küçük Ağa

Yağmur Yayınevi, 1963 (1 baskı)
M.E.B. Çağdaş Yazarlar Roman Serisi, 1970 (2 baskı)
Bilgi Yayınevi, 1974 (1 baskı)
Kervan Yayınları, 1977 (1 baskı)
Yol Yayınları, 1979 (1 baskı)
Ötüken Neşriyat, 1981-2001 (20 baskı)

İletişim Yayınları 960 • Çağdaş Türkçe Edebiyat 133
ISBN-13: 978-975-05-0198-2

© 2003 İletişim Yayıncılık A. Ş. / 1. BASIM

1-33. BASKI 2003-2017, İstanbul

34. BASKI 2018, İstanbul

35. BASKI 2018, İstanbul

36. BASKI 2018, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu

KAPAK FOTOĞRAFI Ara Güler

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Seçkin Oktay

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TARIK BUĞRA

Küçük Ağa

TOPLU ESERLERİ 1

TARIK BUĞRA 2 Eylül 1918 tarihinde Akşehir'de doğdu. İlk ve ortaokulu Akşehir'de okudu. İstanbul Lisesi'nin yatılı kısmında okurken bu lisenin yatılı kısmının kapatılması üzerine kaydını Konya Lisesi'ne aldırıldı ve liseyi burada bitirdi (1936). Lise yıllarında Tark Nazım müstear ismiyle hikâye ve şiirler yazdı. İstanbul Üniversitesi Tıp ve Hukuk Fakülteleri'nde yarım bıraktığı öğrenim hayatını Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü'nde devam ettirdi, ama son sınıfta ayrıldı. Askerden sonra Şişli Terakki Lisesi'nde muallim muavini oldu. Akşehir'de çıkardığı *Nasrettin Hoca* gazetesi ile gazeteciliğe başladı (1949-1952). *Milliyet*, *Vatan*, *Yeni İstanbul*, *Haber* ve *Tercüman* gazetelerinde ve *Yol* dergisinde sanat sayfaları düzenledi, fıkralar yazdı, yazı işleri müdürlüğü yaptı. *Hisar* dergisi ve *Türkiye* gazetesinde de yazan Tark Buğra, 26 Şubat 1994 tarihinde İstanbul'da öldü.

Eserleri: **Hikâye:** *Oğlumuz* (1949), *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952), *İki Uyku Arasında* (1954), *Hikâyeler* (1964; yeni ilavelerle 1969). **Tiyatro:** *Ayakta Durmak İstiyorum* (1972), *Akümülatörlü Radyo* (1979), *Yüzlerce Çiçek Birden Açtı* (1979), *İbişin Rüyası* (1979), *Güneş ve Arslan* (1988). **Gezi yazıları:** *Gagaringrad-Moskova Notları* (1962). **Fıkra ve deneme:** *Gençlik Türküüsü* (1964), *Düşman Kazanmak Sanatı* (1979), *Bu Çağın Adı* (1990), *Politika Dışı* (1992). **Roman:** *Siyah Kehribar* (1955), *Küçük Ağa* (1964), *Küçük Ağa Ankara'da* (1966), *İbişin Rüyası* (1970), *Firavun İmanı* (1976), *Gençliğim Eyvah* (1979), *Dönemeçte* (1980), *Yalnızlar* (1981), *Yağmur Beklerken* (1981), *Osmancık* (1983), *Dünyanın En Pis Sokağı* (1989). **Senaryo:** *Zafer Gaye Değildir* (1993), *Sıfırdan Doruğa-Patron* (1994).

Önsöz

Bu romandan ilk defa rahmetli Peyami Safa Bey'e bahsetmiştim. Rejans Lokantası'nda idik. Arkamızdaki masada genç bir çift yüksek sesle Fransızca konuşuyordu. Fakat artık Fransızca'nın mânası başka idi. Tıpkı İngilizce'nin, Rumca'nın, Ermenice'nin ve başka dillerin olduğu gibi.

1919, 1920, 1921, 1922, 1923 ve 1960!..

Değişen yalnız yabancı dillerin, yabancıların mânası değildi, artık her şey değişmişti: Mutfaklar değişmiş, gardroplar değişmiş, edebiyat, mimarî, takvim, ölçüler ve bütün ölçüler değişmiş, insan değişmişti.

Fakat bu, koca bir dünyanın değişmesi, bir milletin ölüm geçidindeki 4 yıl süren eşsiz macerasından sonra olacaktı. Bense işte bu macerayı anlatmak istiyordum. Rahmetli ustamız:

“Bu bir epepe olur,” demişti.

Fakat hayır; ben bir destan yazmak niyetinde değildim. Bunun tam aksine bir roman, romanlardan bir roman yazmaya çalışacaktım. Doğru: Başta “Nutuk” olmak üzere o hem yürek paralayıcı, hem alın ağartıcı devre ait kitapların hemen hepsini tekrar tekrar okumuştum. Fakat bu uzun çalışmalar o 4 yılın grafiğini çizmek için değildi. Ben bütün bu eserlerde birtakım kırıntılar arıyordum; Küçük Ağa'nın niçin ve nasıl Küçük Ağa olduğunu aydınlatacak kırıntılar. Bunları bulduğumu sanıyorum. Eğer elde ettiğim malzemeyi iyi kullanabildiysem şu roman gerçek bir romandır.

Küçük Ağa'nın macerası çağdaşlarından en az yarısının macerası, Küçük Ağa'nın insan gücüne göre çok ağır ve ezici olan tereddütü çağının trajedisidir. Burada bu trajediden kısaca bahsetmeliyim:

Bu millet her zaman olduğu gibi o devirde de vatan sevgisini, devlet şuurunu dini ile içiçe duyardı. Her savaş bir cihad olagelmmişti. Vatan, millet sembolleri din sembolü ile birleşiyordu: Bir tek bayrakta üç kutsallık. Bu milletin kaderi, bu milletin ta kendisi yüzyıllar boyunca işte bu bayraktı.

Ve bu bayrağı halife-yi rû-yi zemin, şâh-ı cihan açardı. Taçlar, tahtlar devirmek, ülkeye ülkeler katmak için açardı. Hayatı bu gelenek düzenlerdi.

Ancak bu gelenekle varolabileceğine inanan bu millet bir gün bir başka bayrak altına çağrıldı. Bayrak bir başka bayrak, bayrağı açan el bir başka eldi. Fakat bu bayrak da ata ocağı için diyor, vatan için diyordu.

Kurtuluş ümidi, altı asırlık yaşama geleneğinin karşısında idi. Hiçbir milletin tarihi bu kadar trajik bir çelişme görmemiştir. Bu çelişmede doğru yolu seçmek bir fazilet işi olmaktan çıkıyor, herkesten beklene-meyecek bir görüş üstünlüğü gerektiriyordu. Buna karşılık yanılanları suçlandıramazdınız; zira menekşe, rengi mor olduğu için ne kadar suçlu ise, bu insanlar da yanılmaları yüzünden ancak o kadar suçlu idiler.

Bu kurtuluş ümidi ile altı asırlık gelenek arasındaki büyük çelişme, hattâ mağlûbiyet ve istilâdan da koyu bir trajediye sebep oldu. Bu roman işte bunu iddia etmekte ve bu trajediyi anlatmaya çalışmaktadır. 24 yaşındaki "İstanbul Hoca" Küçük Ağa kişiliği ile ikinci defa doğarken, insanoglunun kolay kolay katlanamayacağı bu kahredici trajedinin kahramanlarından sadece birisi oluyordu. Kurtuluş Savaşı boyunca böyle ikinci doğumlar çok, pek çok olmuştur. Küçük Ağa kendi macerasında bu benzerlerini de anlatabilirse, okuyucularım baba ve dedelerini, cephe kahramanlıklarından çok, işte bu trajik çelişmede çektikleri acılar için rahmetle anacaklardır.

Tarık Buğra

BİRİNCİ KİTAP

Akşehir: 1919

Önce Tekke Deresi'nin üstü karardı, sonra şimşekler çakmaya başladı, ardından da yağmur boşandı. Kasabanın doğuya meyilli sokaklarında sağlam sollar ırmaklar peyda olmuştu. Gökyüzü neyi var neyi yoksa boşaltacak gibi idi. Akşehir 1919'un baharını, büyük çöküntüden sonraki ilkbaharı karşılıyordu: Parasızlık, yokluk ve açlığa karşı belli belirsiz bir ümit baharı bekliyordu. Bu ümidin hattâ adını söyleyebilecek bir babayiğit zor çıkardı. Fakat ne de olsa artık üşümeyecekler, hiç değilse soğuktan kurtulacaklardı. Ve soğuk, yaşlılarla çocuklar için açlık kadar yıkıcı idi, açlıkla büsbütün katlanılmaz oluyordu. Kasabada da yalnız yaşlılar, kadınlar ve çocuklar kalmıştı.

Dört yıldır dükkânlarla, bağlarla, bahçe ve tarlalarla yalnız onlar uğraşıyor, her şeyin verimi de ona göre düşüyordu.

Aylardan beri her ev kocaman bir göz olmuş, yollara dikilmişti: Her evin beklediği biri vardı, bir yavuklu, bir koca, bir oğul, bir ağa veya dayı...

Kimi hastahaneden, kimi dağıtılan kıt'asından, kimi esaretten gelecekti. Nasıl geleceklerdi? Hangi beden, hangi ruhla geleceklerdi? Bunu düşünen veya düşünmeye cesaret eden pek

yoktu; geleceklerini, gelmelerinin muhtemel olduğunu bilmek yetiyordu. Sonra gelmeleri gerekti, şarttı artık. Yoksa pırl pırl Akşehir kendi üzerine kapanan bir mezar olur çıkardı. Buna az bir şey kalmıştı.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor, sokakları su götürüyordu. Çay çoktan taşmış, kıyıdaki evlerin eşiklerini yalamaya başlamıştı. Kimsenin yapacak bir işi yoktu. Kadınlar evlerde, ak sakallı erkekler kahvelerde toplanıyorlardı. Bu toplantılarda saatlerce susulurdu. Tek tek değil de bir arada sususun bir başka mânası var gibiydi. Belki de dünyanın sonu böyle beklenirdi.

Ama kasabanın değişmeyen, hattâ büsbütün canlanan bir yönü de vardı: Gâvur Mahallesi.

Tekke Deresi'ne doğru sokulan bu kârgir ve kiremit damlı evlerde hava bambaşka idi. Akşehir'i saran çöküntüye karşı bu mahalle gün gün dinçleşiyordu. Yatsıyla birlikte kasaba o deliksiz karanlığının içinde mezar uykusuna dalar, fakat bu evlerde pencereler turuncu turuncu bakardı ve Minas'ın, Yorgo'nun meyhanelerinden sokağa kahkahalar, şarkılar, gitar ve ud sesleri taşardı. Çok geç vakitlerde sahipsiz sokakların sessizliğini nâralar, Rumca ve Ermenice nâralar parça parça, delik deşik ederdi. Ve beşikteki çocukların, kaniyaklı kızcağızların korkmamaları lâzımdı. Korkmaya hakları yoktu; çünkü yalnız sokaklar değil, bütün kasaba, bütün memleket sahipsizdi, sahibini yitirmiş, kimin sahip çıkacağı, nasıl bir sahibin çıkacağı bilinmiyordu.

Bir vakitler Mumcu Mustafa'nın, Akağa'nın veya Hacı Küçüğün, hattâ Nalband Mustafa'nın önünde elpençe divan duran, gülümsemekten, hayhay demekten başka bir şey bilmeyen, sokaklarda başları saygılı saygılı öne eğik geçen Ligorlar, Minaslar, Bapkuşlar ve ötekilere bir hâl olmuştu. Sanki onlar kral, ötekiler köle idi, en iy tutumları sadece yüz vermemekti artık. Eski günlere dayanan teklifler en azından yılışık bir alayla karşılanıyordu.

Acaba yeni sahip, yeni efendi bunlar mı idi veya bunlar mı olacaktı?

Sonra bir İngiliz birliği geldi. Bu bir ümitti. Zira ne de olsa bunlar, kendine göre bir hukuku bulunan savaşın rakipleri idiler ve elbette bir hukuk değeri olan anlaşmaya göre davranacaklardı. Ama ümit boşa çıktı. Askerler kasabaya beş kilometre uzaktaki istasyona yerleştiler. Görevleri demiryolunu korumaktı. Bir faydaları bir dilim ekmek için bile imkânları olmayanlara dokundu. Bunlar ellerinde sahanlar ve torbalarla istasyona kadar iniyor, yemek ve ekmek alıyorlardı.

İngiliz askerlerine bu konuda ne cömert, ne de hain veya cimri denebilirdi; zira veriyorlardı, ama hakaret kusan bir gururla veriyorlar, en düşküne bile “Keşke vermeselerdi” dedirten bir şekilde veriyorlardı.

Sonra onlar gitti ve yerlerini İtalyanlar aldı: Farfaracı, sıcakkanlı, anlaşmaya uygun ve leylek düşmanı İtalyan askerleri.

Bunların halk üzerindeki ilk etkileri müthiş olmuştu. Ellerinde silâhları, üçer beşer kişilik gruplar halinde kasabaya geliyor ve Çınaraltı'ndaki asırlık çınara, Ulu Cami'nin kubbesine, hattâ bacalara yuva yapan leyleklere ateş ediyorlardı. Pek de iyi nişancı sayılmazlardı ama, eninde sonunda halkın âdeta kutsal saydığı zavallı hayvanların üçünü beşini vuruyor, kanat tüyle-rini yolup şapkalarına takıyorlardı.

Fakat buna da alışıldı ve hava tez ısındı. Zira karargâhlarına gelen çocuklara ve ihtiyaçlara bol bol yemek veriyorlar, isteye isteye veriyorlar, üstelik ahbap olmak için Hıristiyanı Müslümana üstün tutmuyorlardı.

Nitekim genç Niko'yu herkesten fazla sevişleri onun Rum oluşundan değil, İtalyancayı bilişinden ve sokulgan, cana yakkın oluşundandı.

Niko ile Çolak

Niko ile Salih'in arkadaşlıkları çocukluklarından başlamıştı. Bu dostluğu hazırlayan olayı ikisi de hiçbir zaman unutmadılar. Salih dokuz yaşında, orta boylu, zayıfça, fakat acı bir kuvvete sahipti, yaşına rağmen erkek yapılı ve mizaçlı idi. Ni-

ko ise yedi yaşında pespembe, gri gözlü, kumral saçlı, kız gibi bir şeydi.

Bir gün Taşoluk Sokağı'nın üç beş çocuğu Niko'yu Gâvur Mahallesi'ne yakın Tahtaköprü'nün beri tarafında fena hâlde kıstırmış, yer misin yemez misin patakhıyorlardı. Arkadaşlarını kaçmış, Niko yalnız kalmış, Salih Kızılca'daki teyzelerinden dönüyordu. Karşılaştığı direnişe ve gözdağlarına rağmen Niko'yu kurtardı, çayda elini, yüzünü yıkadı ve evine gönderdi. Artık arkadaşlıkları başlamıştı, kilisenin arkasındaki bahçede buluşur konuşurlardı. Yavaş yavaş Niko, Salih'in erkek yapısına hayran olmaya başlamış, Salih de ondaki kız çocuğu güzelliğine bağlanmıştı. Bu hep böylece sürüp gitti.

Başlangıçta bu dostluğu iki cephe de yadırgar, hattâ sert müdahalelerde bulunurdu, ama yavaş yavaş benimsemişti gitti, zamanla imalar bile yapılmaz oldu.

Niko, Salih'e, Gâvur Mahallesi'nin hazinelerini açıyordu. Diğer Müslüman çocuklar için fantastik bir âlem olan bu semt Salih'e bütün sırlarını vermiş, bu da onu akranları, hattâ büyükleri arasında önemli bir kişi yapmıştı.

Boyuna sorarlardı:

“Bahçeler nasıldı? Çocuklar ne oynuyorlardı? Duvarlar hep putlu muydu? Kadınlar neye benziyordu? Hiç tehlike atlatmış mı idi?”

Doğrusunu söylemek gerekirse, Gâvur Mahallesi'nin öyle pek mühimsenecek özellikleri yoktu. Dişe dokunur değişiklik sadece evlerin yapısında idi ki, bu da Topyeri'nden veya Çobankaya'dan da pekâlâ görülebiliyordu. Yoksa çocuklar orada da aynı oyunları, aynı şekilde oynuyor, kendileri gibi itişip kışıyor, kavga edip küsüşüyorlardı ve erik hırsızlığı orada da aynı tehlikeleri taşıyordu, ne eksik, ne fazla.

Ama Salih'in gönlü buna razı olmaz, bu yüzden de sorularını yarım ağızla, söylediğinden başka yönlere de çekilebilecek şekilde cevaplandırır, yalancılığı hiç sevmediği hâlde, bir vakitler kendi kafasını da kurcalamış olan kuruntulara uygun malsalcıklar uydururdu.

Salih'e bir kişilik kazandıran bu arkadaşlık ustaya verildikle-

ri, ıarak, kalfa ve delikanlı oldukları günlerde de, ama çeşni de-
ğıştiren değıştiren sürüp gitti.

Salih, Demirci Hamdi Usta'nın, Niko da Terzi Yani'nin yan-
nında çalışıyordu. Biri cuma, öteki pazar günleri tatil yapardı.
Salih beş vakit namazını kılar, Niko kilisesine devam ederdi.
Fakat bütün bu ayrınlıklara rağımen arkadaşılkta değışen bir şey
yok gibiydi. Halbuki bütün bu zaman içinde, o birbirine karşı
birbirine zıt iki büyük dünyanın birer minik örneğı daha olu-
şurmuş. Salih bunu çok geç, yıllarca sonra anlayacak, hayatı da
bu ğrenişle bambaşka bir hedefe yönelecekti.

Tıpkı lm gibi

Şimşekler Tekke Deresi'nde "Şişman Berta"lar gibi gümbür-
dyor, yağımur oluktan boşanırcasına yağıyordu. Bitkin tren
Halep'ten yklediğı kendinden de bitkin kafilenin belki de
en çökkün, en yıkılmışını Akşehir İstasyonu'na bıraktı. Boz-
gunla biten o anlatılmaz maceranın döküntüleri sılasına ka-
vuşan bu silâh arkadaşlarına vagonların pencerelerinden do-
nuk donuk bakıyorlardı. Ne glen, ne el sallayan, ne de bir
Çift lâf eden oldu. Tren puflaya puflaya kuzeye doğıru uzayan
ve sonu gelmeyeceğı benzeyen yoluna koyulmuştu. Salih ya-
vaş yavaş eriyen ve bir defa daha göremeyecek olduğı bu yüz-
lere öyle kımıldamadan bakarken o büyük, o yürekler para-
layıcı bozgun için dikilmiş bir heykelden başka bir şeye ben-
zemiyordu.

El sallamak, gle gle diye bağırmak isterdi. Bahtınız açık ol-
sun demek isterdi. Fakat el sallayamazdı, bir eli bütün koluyla
birlikte Ktlammare'de, bir kum tepesinde kalmıştı, öbür eli
de pis, sefil fakat kocaman torbasını tutuyordu. Ve artık bütün
iyi dilekler boşunaydı, bu trenin yolcuları gülmeyi de, bahtları-
nı da topyekn kaybetmişlerdi. Bunlar bozgunun sakat, yarım
kalmış döküntüleri idi, işe yarayabilecekler esir kamplarında ve
tecrit edilmişlerdi.

Katarın son vagonu da ilerledi virajda kayboldu. Fakat Salih

trenin hâlâ önünden geçmekte olduğunu sanıyordu. Aynı vagonlar, aynı pencereler sanki milyon kere milyon üremiştii ve bu geçiş ebediyete kadar sürecekti. Aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler... Aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler, aynı yüzler, aynı donuk bakışlar.

Hele o ses... Hele o erkekçe, bir bakıma güzel, bir bakıma harikulâde, fakat insana ait değilmişçesine canlılığını kaybetmiş, bu yüzden de melânkoliden çok daha ezici, çökertici bir tesir yapan ses!.. Bu ses mezarda bile kulaklarını bırakmayacak gibiydi:

“Adı Yemen’dir,
Gülü çemendir...”

Bozüyük’lü bir total saatlerce, hangi saatlerce? Günlerce tekrarlayıp durmuştu:

“Adı Yemen’dir,
Gülü çemendir,
Giden gelmiyor
Acep nedendir?”

Keşke gelmek olmasaydı. Gelmek mi denirdi buna?

Nerede sağ kolun yavrum Salih?

Nerede sağ kulağının yarısı oğlum Salih?

O kehribar gibi gözlerine ne oldu bir tanem?

Ya o yiğit yüzün kardeşim?

Gelmek mi denirmiş buna?

Ve aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler önünden geçiyor; geçiyor, tekrar geçiyordu. Salih o trenden ayrılmak istemiyor, inmemiş olmak, gitmek, gitmek, gitmek istiyordu çünkü.

Birden irkildi. Bu bir alarmdı: Ardında konuşanlar vardı, gâvurca konuşanlar. Kavrulmuş bedeninden umulmayacak bir çeviklikle, zemberek boşanır gibi döndü: Tüylü şapkalar.

“Haa... İtalyanlar...”

Ve Salih bu tombul, bu şaklaban yüzlerin arasında Niko’nun yüzünü aynı anda fark etti.

“Salih, vire sen misin?

Tanıdı be. Demek hâlâ Salih?